

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2663-4619/72/84-88>

Orxan Şəfa oğlu Şadmanlı
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC)
doktorant
orxann.93@bk.ru

İCARƏ ƏMƏLİYYATLARININ UÇOTUNUN MÜASİR VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Xülasə

Müasir bazar iqtisadiyyatının infrastrukturunun ən mühüm elementlərindən biri kirayə bazarıdır. Bu baxımdan iqtisadiyyatın dinamik inkişafında səmərəli kirayə bazarının çox mühüm rolu var. Başqa sözlə desək, icarə münasibətlərinin bazar qanunlarına uyğun inkişafı iqtisadiyyatın inkişafında kəmiyyət dəyişiklikləri ilə yanaşı, keyfiyyət göstəricilərinin əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşmasına mühüm şərait yaradır. Lizinq - istehlakçı tərəfindən əmlakın sonradan alınması və icarəyə verilməsi formasında yaranan münasibətləri təcəssüm etdirən fəaliyyət növüdür. Həmçinin, lizinq hazırda iqtisadiyyatda investisiya proseslərinin həyata keçirilməsinin ən səmərəli üsullarından birinə çevrilib. Son illər Azərbaycanda icarə münasibətlərinin səmərəli inkişafı üçün bir sıra mühüm normativ-hüquqi aktların qəbulu bu sahədə mühüm qanunvericilik bazasının yaradılması ilə nəticələnib ki, bu da icarə bazarının ölkədə formalaşmasında böyük rol oynayıb.

Açar sözlər: icarə, təhlil, lizinq, mülkiyyət, balans, aktivlər

Analysis and evaluation of the current situation of rental operations accounting Summary

One of the most important elements of the infrastructure of a modern market economy is the rental market. In this regard, the efficient rental market has a very important role in the dynamic development of the economy. In other words, the development of lease relations in accordance with market laws, along with quantitative changes in the development of the economy, creates important conditions for a significant improvement in quality indicators.

Lease is a type of activity that embodies the relationship that arises in the form of subsequent purchase and lease of property by the consumer. Also, leasing has now become one of the most effective ways to implement investment processes in the economy. The adoption of a number of important normative-legal acts for the effective development of lease relations in Azerbaijan in recent years has resulted in the creation of an important legislative framework in this area, which has played a major role in the formation of the rental market in the country.

Key words: Rent, analysis, leasing, property, balance, actives

Giriş

Mövzunun aktuallığı. Müasir bazar iqtisadiyyatının infrastrukturunun ən mühüm elementlərindən biri də icarə bazarı sayılır. Bu baxımdan iqtisadiyyatın dinamik inkişafında səmərəli fəaliyyət göstərən icarə bazarının olduqca mühüm rolu vardır. Başqa sözlə, icarə münasibətlərinin bazar qanunlarına uyğun inkişafı iqtisadiyyatın inkişafında kəmiyyət dəyişiklikləri ilə yanaşı keyfiyyət göstəricilərinin də xeyli yaxşılaşdırılmasına önəmli şərait yaradır.

İcarə əmlakın istehlakçı tərəfindən sonradan satın alınmaqla ona icarəyə verilməsi formasında yaranan münasibətləri təcəssüm etdirən fəaliyyət növü hesab edilir. Həmçinin, hazırda icarə fəaliyyəti iqtisadiyyatda investisiya proseslərini səmərəli həyata keçirmə üsullarından birinə çevrilmişdir. Azərbaycanda son illərdə icarə münasibətlərinin səmərəli inkişafı məqsədilə bir sıra vacib normativ-hüquqi aktların qəbulu, nəticə etibarilə, bu sahədə vacib qanunvericilik bazasının yaradılması ilə nəticələnmişdir ki, bu da ölkədə icarə bazarının formalaşmasında böyük rol oynamışdır.

İcarə əməliyyatlarının uçotunun müasir vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi

Müasir zamanda mühasibat uçotu təcrübəsində icarə əməliyyatlarının əsasən iki forması daha çox istifadə edilir:

a) Maliyyə icarəsi; b) Əməliyyat icarəsi.

Maliyyə icarəsi (lizinq) – aktiv üzrə mülkiyyət hüquqlarına aid təqribən bütün risklərin və mükafatların ötürülməsini təmin edən icarə növü hesab olunur. Maliyyə icarəsi zamanı obyekt icarəçi tərəfin balansına keçmiş olur. Götürülən obyekt hər iki tərəfin razılığına uyğun olaraq qəbul-təhvil aktı ilə rəsmiləşdirilir. İcarəyə verilən əsas vəsaitlər tərəflərin qəbul etmiş olduğu müqavilənin müddəalarına uyğun olaraq icarədar tərəfin balans hesabından çıxsa da bilər, onun balansında qala da bilər.

İcarənin maliyyə və yaxud əməliyyat icarəsi olması icarə müqavilələrinin formalarından deyil, onların məzmunundan asılı olur. Maliyyə hesabat sənədlərində icarə, aşağıda göstərilmiş olan şərtlərin ən azı biri olduqda maliyyə icarəsi hesab olunur:

1) İcarəçinin aktivini güzəştə almaq hüququnun olması;

2) İcarəçi tərəfin icarə müqaviləsinin sonunda obyekt üzərində mülkiyyət hüququnun əldə edilməsi;

3) Maliyyə icarəsi üzrə icarə ödənişlərinin həcmi aktivin bazar dəyərinin 90%-dən çox hissəsini əhatə edir.

4) İcarə qaydalarının qəbul olunması tarixində minimal icarə ödənişlərinin diskontlaşdırılmış dəyəri, icarəyə verilmiş əsas vəsaitlərin ən azı ədalətli dəyərinə bərabər olur;

5) İcarədə olan vəsaitlər elə önəmli xüsusiyyətə malik olurlar ki, onların tərkib hissələri modifikasiya olunmadan, yalnız icarəçi tərəf həmin vəsaitlərdən istifadə edə bilərlər.

Həmçinin aşağıda göstərilmiş şərtlər, ayrılıqda yaxud birlikdə, icarənin maliyyə icarəsi forması olmasına şərait yarada bilər:

a) əgər icarəçi tərəf öz müqavilə şərtlərini ləğv edə bilirsə, icarəyə verən tərəfin həmin ləğv əsasında çəkmiş olacağı bütün zərər icarəçi tərəfindən qarşılmalıdır;

b) icarəçi icarəni bazar qiymətindən aşağı qiymətə uyğun olaraq ikinci dövrdə də davam etdirə bilər;

c) icarəyə verilmiş obyektin son qalıq dəyərlərinin dəyişməsi əsasında yaranmış olan gəlir və ya xərc icarəçi tərəfə aiddir.

İcarəçi tərəfindən aparılan maliyyə icarəsi uçot forması:

a) İcarəçinin maliyyə sənədlərində maliyyə icarəsi üzrə götürülmüş obyekt əsas vəsaitlər və ya qeyri-maddi aktivlər hesablarında icarə dəyəri ilə qeydə alınaraq qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada amortizasiya olunur. Maliyyə icarəsi üzrə götürülən obyekt eyni zamanda “Maliyyə icarəsi üzrə əməliyyatlar” hesabında icarəyə verən tərəf qarşısında öhdəlik olaraq tanınır.

b) Maliyyə icarəsi kimi götürülən obyektin dəyərinin ödənilməsi icarə müddəti ərzində icarəyə verənlər qarşısında öhdəliklərin azalması kimi tanınaraq “Maliyyə icarəsi üzrə əməliyyatlar” balans hesabında qeydiyyatda salınır.

İcarəyə verən tərəfindən aparılan maliyyə icarəsi uçot forması:

a) İcarəyə verən tərəfin maliyyə sənədlərində müəyyən olunmuş faiz dərəcələrinə uyğun daxilolmalar hər dövrə uyğun olaraq daimi faiz dərəcələrini saxlamaq üçün icarə dövrü ərzində dövrlər üzrə bölüşdürülməklə maliyyə ilinin mənfəət-zərər hesablarında gəlir olaraq tanınır.

b) İcarəyə verilən obyektlərin icarə dəyəri ilə balans dəyəri arasında olan fərqlər mənfəət-zərər hesabında gəlir və yaxud zərər kimi tanınır.

c) İcarəyə verən tərəfin maliyyə hesabat sənədlərində maliyyə icarəsi kimi verilmiş olan obyekt uyğun olaraq əsas vəsaitlər və qeyri-maddi aktivlər hesabında qeydiyyatdan çıxarılır və debitor borc formasında “maliyyə icarəsi üzrə əməliyyatlar” balans hesabında icarə dəyəri üzrə uçota qeyd olunur.

Maliyyə icarəsinin həyata keçirilməsi mərhələlərini aşağıdakı formada izah edə bilərik:

1) İcarəyə verən müəssisə ilə icarəyə götürən müəssisə arasında qiymət və çatdırılma şərtləri daxil olmaqla əvvəlcədən razılaşdırılır;

2) Layihə maliyyələşdirmə mərhələsinə gəldikdə, investor şirkəti maliyyə icarə şirkətinə müraciət edir. Qiymətləndirmə üçün şirkətə lazım olan məlumatlar təqdim edilir;

3) Maliyyə icarəsi şirkəti lazımlı maliyyə analizləri apararaq investor firmaya bir təklif verir. Gərəkli görülsə investor firmadan təminat tələb edə bilər.

4) Maliyyə şirkəti əmlakın dəyərini satıcı firmaya ödəyir;

5) Sözləşmədə göstərilmiş olan əmlak icarəçiyə verilir;

6) İcarəçi icarə şirkətinə icarə müqaviləsi ilə müəyyən edilmiş icarə haqqını ödəyir;

7) Müqavilə müddəti bitdikdən sonra ya mallar icarəçi tərəfindən əvvəllər müəyyən edilmiş daha aşağı qiymətlə satın alınır və ya müqavilə daha aşağı icarə haqqı ilə uzadılır və ya əmlak icarəçi tərəfindən icarə şirkətinə qaytarılır.

Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinin 115.5-ci maddəsində nəzərdə tutulur ki, əsas vəsaitlərin icarəyə götürülmə müddəti, qaydaları, onun təmirinə çəkilən xərclər qanunvericilikdə nəzərdə tutulan qaydada icarəyə verən tərəflə icarəçi arasında bağlanılan müqavilə ilə razılaşdırılır. Məcəllənin 115.6-cı maddəsinə əsasən, təmir işləri icarəyə verən tərəfin hesabına həyata keçirildikdə və ya icarəçinin hesabına aparılaraq icarə haqqı ilə əvəzləşdirildikdə bu Məcəllənin 115-ci maddəsi icarəçi tərəfə tətbiq edilmir. Məcəllənin maddələrindən görüldüyü kimi, təmir xərcləri icarəçi tərəfindən çəkilən hallarda həmin xərclərin icarə haqqı ilə əvəzləşdirilməsini, yəni icarəyə verən tərəfdən ödənilməsinə qeyd etmiş olur. İcarəyə verənin bu barədə razılığının olub olmamasından asılı olmayaraq icarəçinin öz adına rəsmiləşdirərək çəkmiş olduğu təmir xərcləri vergitutma baxımından gəlirdən çıxılan xərclərə aid oluna bilməz. İcarəyə götürülmüş olan əsas vəsaitlər icarəçi tərəfin balansında qeydə alınması şərti ilə, məsələn, lizinq yolu ilə istifadə edildiyi hallarda isə bütün təmir xərcləri icarəyə götürən tərəfindən xərc formasında uçota alınmalıdır. Vergi Məcəlləsinin 115.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş “icarəyə götürülmüş əsas vəsaitlər” məhz “icarəçi tərəfin balansında uçota alınmaqla icarəyə götürülən əsas vəsaitlər” olaraq tanınmalıdır.

İcarəyə götürülmüş olan əmlakın təmir xərclərinin uçotu “Təmir məsrəflərinin mühasibat uçotunda əks etdirilməsinə dair Qaydalar”da ətraflı izah olunmuşdur. Həmin Qaydalarda aşağıdakılar əks edilmişdir:

1) Əsas fondların icarəyə götürülməsi müddətləri, şərtləri, onların təmiri üzrə xərclər qanunvericilikdə nəzərdə tutulan qaydada icarəyə verən tərəflə icarəçi tərəf arasında bağlanılan müqavilədə razılaşdırılır. Bağlanmış müqavilənin şərtlərindən asılı olaraq əsas fondlar uçota alınır;

2) Bir ildən artıq müddətə icarəyə götürülən, gələcəkdə alınma hüququ olmayan və yaxud olan, şərtləşdirilmiş müqavilədə göstərilən qiymətlərlə icarəçi tərəfin mülkiyyətinə keçən obyektlər əsas fondlara aid olunmaqla, icarəçi tərəfindən uçotda əks olunur;

3) İcarəçi tərəfindən qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada icarəyə götürülən və uçota alınan əsas fondlar üzrə əsaslı təmir xərclərinin məbləğləri bu Qaydaların 4.1 və 4.2-ci bəndlərinə uyğun olmaqla əsas fondların balans dəyərlərinin artırılmasına sərf edilir;

4) İcarəçi tərəfindən icarəyə götürülən və uçota alınan əsas fondlar üzrə cari təmir məsrəflərinin məbləğləri bu Qaydaların 3.2-ci, 4.3-cü və 4.4-cü bəndlərinə uyğun olaraq xərcə aid olunur;

5) İcarəyə götürülmüş və uçota alınmamış əsas fondlar icarəçi tərəfindən təmir edildikdə bununla bağlı xərcləri təsdiqəyən lazımi sənədlər icarəçi tərəfə göndərilir;

İcarəyə verən tərəfindən təmir işlərinin xərcləri birbaşa ödənildikdə, “Bankda olan hesablaşma hesabı”nın müvafiq subhesablarının debeti və “Qısamüddətli debitor borcları” hesabının subhesablarının krediti üzrə mühasibat yazılışları verilir.

Təmir işlərinin dəyəri icarə haqqının azaldılması yolu ilə kompensasiya olunan zaman “Qısamüddətli debitor borcları” hesabının krediti, “İcarə ilə bağlı qısamüddətli kreditor borcları” hesabının subhesablarının debeti ilə müxabirləşir.

Hazırkı şəraitdə icarə əməliyyatlarını tənzimləmək üçün “İcarə” adlı 17 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartından geniş istifadə olunmaqdadır. Bu Standartın əsas məqsədi həm icarəyə verən, həm də icarəçi tərəf üçün nəzərdə tutulan icarə əməliyyatları ilə bağlı tətbiq olunacaq uçot siyasəti və məlumatların açqlanması qaydalarının müəyyən olunmasından ibarətdir. Bu Standart aşağıda qeyd olunmuş icarə növlərindən başqa, digər bütün icarə növlərində tətbiq olunan uçot formasında da istifadə edilməlidir:

a) Neft, təbii qaz, faydalı qazıntılar və başqa bərpa olunmayan təbii ehtiyatların kəşfiyyatı və istifadə olunması ilə əlaqədar icarə sazişləri;

b) Patent, əlyazmalar, kinofilmlər, tamaşa və video yazılar, müəllif hüquqları kimi obyektlər üzrə lisenziya müqavilələri.

İcarədar üçün icarə bazarının üstün tərəfləri sırasına müqavilələrin təhlükəsizliyini, xərclərin razılaşdırılmasını, icarə ödəniş haqqlarının dəqiq müəyyən olunmasını, maliyyə levericinin (rıçaqının) səmərəsini, hesablaşmaların rahatlığını və vergi imtiyazlarından istifadə imkanlarını qeyd etmək olar.

Ömtəə istehsalçısı üçün icarə əməliyyatlarının üstünlüklərinə xüsusi başlanğıc kapitalına tələbatın aşağı salınması, vəsaitlərin əlverişli olması, ödəmə sisteminin sürətliliyi, müqavilə müddətinə əsasən

icarə obyektinin sürətli amortizasiyası,transaksion xərclərə qənaət olunması,vaxt amili,vergi imtiyazları, dövlətin icarə əməliyyatlarının aparılmasına köməyi, əmtə istehsalçısında avadanlığın köhnəlməsi riskinin minimuma endirilməsi, istehsal potensialının artırılması,istehsal texnologiyaların təkmilləşdirilməsi,sahibkarın iqtisadi azadlığının genişləndirilməsi, icarə obyektindən istifadənin etibarlılığı və digər amillər daxildir.

İcarənin üstünlüklərindən biri odur ki,burada yalnız istifadə olunan müddət üçün haqq ödənilir. Aylıq ödəniş haqqları avadanlıqdan dərhal istifadə olunmasına imkan yaradır. Yeni müasir avadanlıqdan istifadə etməklə gəlir əldə olunur və avadanlıqdan istifadəyə görə bu gəlirdən haqq ödənilir. İcarə həm də 100 faizli maliyyələşdirmə üsuludur.

İcarənin əsas üstünlüklərindən biri də ondan ibarətdir ki, o, əsas vəsaitlərin təzələnməsi vasitəsidir. İcarə müntəzəm olaraq avadanlığın təzələnməsinə və beləliklə də müasir texnologiyalardan istifadə olunmasınaşərait yaradır. Digər tərəfdən, icarə büdcə məhdudiyətlərini nəzərə almamaq imkanı yaradır. İcarə hətta büdcə imkanları məhdud olan müəssisələr üçün də mümkündür.

İcarəyə verən tərəfin icarədarla əlaqələrini tənzimləyən əsas sənəd icarə müqaviləsi hesab olunur. Bu müqavilənin tərkibində bir sıra müddəalar əsas yer tutur: icarə olunan əmlakın müddəti, icarə ödəniş məbləği, əmlakın tərkibi və dəyərləri, mülkün ikinci əldən icarəyə verilmə yollarına münasibət, icarəyə götürən tərəfin əmlakı müqavilə şərtlərinə uyğun qaydada istifadə etmək vəzifəsi, icarə məbləğinin ödənilməsi və müqaviləyə xitam verildikdən sonra mülkü müqavilədə nəzərdə tutulmuş şərtlərə uyğun olaraq icarəyə verən tərəfə təhvil vermək vəzifəsi və s.

İcarə əlaqələri zamanı uyğun tərəflər kimi icarəyə verən tərəf və icarədar tərəflər iştirak edirlər. Xüsusi əmlak hüququ ilə mülkə sahib olanlar və qanuna uyğun qaydada əmlak mülkiyyətçisi kimi çıxış edən hüquqi və fiziki şəxslər icarəyə verən tərəf, istənilən digər hüquqi və fiziki şəxslər isə icarədarlar ola bilərlər.

İcarə əməliyyatları uçotda əks olunma qaydaları icarə münasibətlərindən asılıdır. Bunlar da uyğun olaraq icarəyə verilmiş əmlakların icarəyə verilmə şərtlərindən və icarə müddətlərindən asılı olmaq şərtləri ilə digər müxtəlif forma və növlərdə olmaq hüququna malikdirlər.

Uzunmüddətli icarəyə verilmiş torpaq, tikili və avadanlıqlar icarə zamanı sona yetdikdən sonra icarəyə götürən tərəfin mülkiyyətinə həmin obyektlərin keçməsi icarə sazişində nəzərdə tutulmuş və ya həmin icarə olunmuş obyektlərin müddəti sona çatana qədər icarədar tərəfindən müqavilə vasitəsi ilə şərtləşdirilmiş satınalma qiymətləri ödənilmiş obyektlər daxildir. Uzunmüddətli icarənin bir sıra şərtləri aşağıda göstərilmiş qaydalara uyğundur:

- a)İcarə edilmiş obyektə verilmiş olan icarə müddəti – avadanlıq və tikililərin obyektlərinin xidmət göstərdiyi zamana bərabərdir;
- b)Məhv olma və ya korlanmaya görə risk – icarədar öz üzərinə götürür;
- c)Ödənişin məbləği – tərkibində torpaq, tikili və avadanlıqların obyektlərinin kredit faizlərini, onların dəyərini və komission ödənişlərini əks etdirir;
- d)Mülkiyyət – torpaq, tikili və avadanlıqlar obyektini icarəyə verən şəxs ya şirkətə məxsus olur, icarə vaxtı bitdikdə və satın alınan zaman icarədarın əmlakı hesab olunur.

Uzunmüddətli icarə əməliyyatları təşkil olunarkən torpaq, tikili və avadanlıqlar icarəyə, icarədar və icarəyə verən şəxslər tərəfindən müqavilədə razılaşıdırılmış olan icarə qiyməti ilə (alış qiyməti) verilir.

Bundan əlavə uzunmüddətli icarə və lizinq əməliyyatları bir-birinə çox oxşar əməliyyatlar kimi görünsə də onlar heç də eyni anlayışlar deyildir. Lizinq icarəsi və kredit əməliyyatlarını bir yerdə cəmləşdirən fəaliyyət sferası kimi qeyd etməkmümkündür. Bu növ əməliyyatlar daha çox inkişaf etmiş ölkələrdə geniş sferada yayılmışdır.Bu tip inkişaf etmiş ölkələrdə bu növ əməliyyatlardan daha çox iri şirkətlər istifadə etməkdədir. Hər hansı bir lizinq şirkəti digər bir müəssisədən nəzərdə tutulmuş miqdarda mülk növü, misal üçün, istənilən növ bir avadanlıq almış olur. Daha sonra həmin bu alınmış olan avadanlıq və ya hər hansı bir dəzgah onun əsas istehsal və istifadəçisi olan digər bir müəssisəyə müqavilə əsasında verilmiş olur. Bu müqavilə müddəti ərzində avadanlığa sahib olmuş müəssisə bundan istifadəyə görə lizinq şirkətinə müqavilədə göstərilmiş şərtlərə uyğun olaraq müəyyənləşdirilmiş miqdarda haqq ödəyir. Bağlanmış olan bu müqavilənin müddəti başa çatdıqda həmin avadanlıq müəssisə tərəfindən satın alınma bilər. Beynəlxalq təcrübəyə əsasən lizinq fəaliyyəti ilə bir qayda kimi ixtisaslaşmış iri kredit şirkətləri və maliyyə qrupları məşğul olur.

Azərbaycan Respublikası keçid iqtisadiyyatı dövrünə keçdikdən sonra həyata keçirilən özəlləşdirmə və torpaq islahatları nəticəsində xüsusi mülkiyyət formasının meydana gəlməsi və inkişafı heç də

təəccüblü deyildir. Bu halda icarə əməliyyatları və əlaqələrinin inkişaf etməsi və ölkə çərçivəsində daha da genişlənməsi nəzərə çarpacaq dərəcədə artacaqdır. Deməli, bu yöndə mühasibat uçotunu, icarə əlaqələrinin məzmununu, formaları və sairə ilə bağlı olan digər məsələlərin nəzərdən keçirilməsi və diqqətli araşdırılması daha məqsədəuyğundur.

Hazırkı zamanda bank krediti torpaq, tikili və avadanlıqların ən geniş vüsət almış maliyyə təminatçısı kimi çıxış edir. Ancaq buna baxmayaraq, bir sıra şərtlərə əsasən bank krediti kiçik və orta sahibkarlıqla məşğul olan müəssisələr üçün əlverişli olmur, bu müəssisələrin tələblərinə cavab verməkdə çətinliklərlə üzləşilir. Çünki, girov şərtlərinin ağır olması, faiz dərəcələrinin yüksək olması bir çox hallarda iri və səmərəli maliyyə imkanlarını əldə etmək şanslarını məhv etmiş olur.

Keçid iqtisadiyyatlı ölkələrin inkişaf etməsində əlverişli maliyyə vasitələri kimi çox böyük rol oynayan lizinq baş vermiş problemlərin aradan qaldırılmasında əsas vasitələrdən biri hesab olunur. Hazırda 30 ildən artıq olar ki, lizinq azad və rentabelli sahibkarlıq formalarının inkişaf və genişləndirilməsi üçün geniş şəraitlər yaradan əsas baza kimi fəaliyyət göstərməkdədir. Lizinq fəaliyyəti maliyyə yönümlü sahələrdə çox mühüm rol oynamaqla yanaşı, istehsal müəssisələrinin inkişaf etməsinə, buraxılmış malın keyfiyyətinə və əsas etibarını ilə iqtisadın geniş mənəli inkişafına böyük təsir göstərir.

Nəticə

Sürətlə inkişaf edən dünya iqtisadiyyatında iqtisadi vahidlərin tələbləri gün keçdikcə dəyişməkdədir. Bazar payını artırmaq (və ya qorumaq) üçün mübarizə aparan müəssisələr davamlı investisiyalar edərək və gündəmi təqib etməklə böyüməkdədirlər. Müasir tələblərə cavab verən texnologiyaları izləməklə məhsuldarlığı artırma, miqyası genişləndirmə, istehsal səviyyəsini yüksəltmə və digər amillər müəssisələrin investisiyalara olan tələbini artırmışdır. Müəssisələrin maliyyə ehtiyaclarının artırılması, tez-tez sərmayə bazarlarında problemlərə səbəb olmaqdadır.

Müxtəlif müəssisələrin tələblərinə cavab verən klassik bank kreditlərinin olmaması müxtəlif maliyyələşdirmə üsullarını istifadə etməyə gətirib çıxardı. Belə maliyyələşdirmə üsulları müəssisələrə fəaliyyət göstərmək üçün lazım olan investisiyaları maliyyələşdirməklə yanaşı, onlara risklərdən qorunma mənbələrini də təqdim edir. Mənbələri tapmaqda müxtəlifliyin artması investisiya və istehsalın keyfiyyətinin artmasına və bazarlarda rəqabətin sürətlənməsinə təsir göstərir.

References

1. Civil code of the Republic of Azerbaijan. Baku, «the law».2006.
2. Tax code of the Republic of Azerbaijan. Bakı, «the law».2007.
3. “ Law of the Republic of Azerbaijan “On Accounting”.
4. S. M. Sabzaliyev, V.M.Guliyev “Account management”, Baku 2013
5. Q.Abbasov “Principles of organization of management accounting
6. ”, Baku 2006
7. S.M.Sabzaliyev “ Accounting (financial) report”, Baku 2003
8. Ch.R. Yuzbaşev “Management analysis”, Baku 2012
9. R.N. Kazımov, S.Y. Muslumov “Financial analysis”, Baku 2011
10. R. Fatullayev, A.Karimov, V.M.Quliyev “Introduction to International Accounting and Reporting”.(based on GAAP and IFRS)”, Baku 2012
11. Q.R.Rzayev “Accounting and auditin”, Baku 2006
12. Q.Abbasov “Accounting starting from scratch”, Baku 2013.

Rəyçi: dos. E.Aslanov

Göndərib: 02.10.2021

Qəbul edilib: 20.11.2021